

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Цимбала Петра Васильовича – на дисертацію Андрейка Юрія Олександровича «Проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Актуальність та обґрунтованість теми дослідження. Сучасні умови розвитку соціально-економічного та політичного життя свого часу зумовили потребу реформування системи кримінальної юстиції в частині створення дієвої системи антикорупційних органів та судів, а також удосконалення норм кримінального процесуального та кримінального законів, які застосовуються при притягненні до кримінальної відповідальності за пропозицію, обіцянку або одержання неправомірної вигоди. Як вказують дані, обліковані в статистичній інформації Офісу Генерального прокурора про кримінальні правопорушення в Україні за період 2015-2020 рр., складність досліджуваної категорії кримінальних правопорушень призводить до того, що частка переданих обвинувальних актів до суду є незначною. Така ситуація зумовлена як складністю вчинюваних кримінальних правопорушень, так і з постійним осучасненням форм протидії корупційній злочинності в Україні, що супроводжується недостатнім рівнем науково обґрунтованих та заснованих на узагальненнях слідчої практики криміналістичних рекомендацій з розслідування досліджуваної категорії злочинів. питання, тому досліджені дисертантом питання, пов'язані із проведенням слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою, не викликають заперечень щодо своєї актуальності та своєчасності.

Дисертант слушно зазначає, що не дослідженими є питання проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях про одержання

Вх. №		9007	
"14"		09 2020 р.	
кількість аркушів:		21	
с.сн. док.		21	
додаток		—	

неправомірної вигоди службовою особою в умовах реалізації нового кримінального процесуального й антикорупційного законодавства. Підлягає з'ясуванню проблема алгоритмізації слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, передбачених ст. 368 КК України, і відповідні форми її реалізації. Потребують вивчення особливості проведення огляду, освідчування особи, обшуку, допиту, експертизи й отримання зразків для експертизи під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою. У контексті оновлення антикорупційного законодавства й тенденцій протидії корупційним кримінальним правопорушенням постає необхідність удосконалення техніко-криміналістичного, науково-методичного забезпечення і тактики проведення слідчих (розшукових) дій у досліджуваній категорії кримінальних проваджень.

Таким чином, відсутність теоретичної бази та науково-методичного забезпечення, свідчить про необхідність ґрунтовного аналізу та розробки на теоретичному та прикладному рівні обраної тематики.

Викладене зумовило необхідність постановлення та розв'язання дисертантом конкретного наукового завдання щодо розроблення теоретичних положень та науково обґрунтованих рекомендацій щодо організації і тактики проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою, і запровадження отриманих результатів у практичну діяльність органів досудового розслідування та прокуратури з метою забезпечення практичних працівників належними криміналістичними засобами, прийомами й методами та, відповідно, здійснення успішної боротьби із зазначеним видом злочинів. Наведене свідчить, що дисертаційне дослідження Андрейка Ю.О. є актуальним як для потреб доктрини кримінальної процесуальної та криміналістичної наук, так і з практичної точки зору.

Для досягнення поставленої в дисертації мети автор обрав наступні завдання: з'ясувати стан наукових досліджень щодо проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою; класифікувати слідчі (розшукові) дії, які проводять під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою,

схарактеризувати загальні вимоги до них; здійснити алгоритмізацію проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою; запропонувати тактичні операції з реалізації завдань, що постають у типових слідчих ситуаціях розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою; висвітлити особливості проведення огляду й освідування особи під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою; розкрити процес підготовки та проведення обшуку в кримінальних провадженнях про одержання неправомірної вигоди службовою особою; визначити тактичні особливості проведення допиту під час розслідування злочинів, передбачених ст. 368 КК України, сформулювати рекомендації щодо програмування цієї слідчої (розшукової) дії; виокремити види судових експертиз під час розслідування злочинів, передбачених ст. 368 КК України, удосконалити порядок отримання зразків для експертизи; окреслити шляхи вдосконалення техніко-криміналістичного, тактичного й науково-методичного забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень дисертаційного дослідження. Достовірність та обґрунтованість наукових положень дисертаційного дослідження забезпечується використанням дисертантом достатнього та якісного обсягу теоретичного та емпіричного матеріалу, а також визначається методологічною основою проведеного дослідження. До використаних методів наукового пізнання належать: *загальнонаукові методи (спостереження, порівняння, опису, класифікації)* – для визначення та систематизації правових категорій, що характеризують злочинну діяльність і слідчу практику, а також спеціальні методи: *історико-правовий* – для висвітлення етапів розвитку кримінального, кримінального процесуального й антикорупційного законодавства, практики протидії органами досудового розслідування та судами одержанню неправомірної вигоди службовою особою (підрозділ 1.1); *системно-структурний* – для розгляду видів і загальних вимог до проведення слідчих (розшукових) дій, тактичних операцій під час розслідування

одержання неправомірної вигоди службовою особою (підрозділи 1.2, 1.3); *догматичний* – з метою тлумачення понять і категорій кримінального процесу, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності, що сприяло уточненню понятійно-категоріального апарату дослідження (розділи 1–3); *формально-логічний* – під час розгляду сутності огляду, освідкування особи, обшуку, допиту, одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, отримання зразків для експертизи, проведення експертизи, зокрема особливостей їх проведення під час розслідування злочину, передбаченого ст. 368 КК України (розділ 2); *моделювання* – для розроблення та впровадження в практику алгоритмів дій слідчого і тактичних операцій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою (підрозділи 3.1, 3.2); *соціологічні* – для з’ясування думок працівників правоохоронних органів щодо сучасного стану протидії кримінальним правопорушенням цієї категорії (розділи 1–3); *статистичний* – для узагальнення результатів соціологічних досліджень, вивчення матеріалів кримінальних проваджень й архівних кримінальних справ (розділи 1–3).

Репрезентативність дисертаційного дослідження та отриманих результатів забезпечується сформованою автором **емпіричною базою дослідження**, що охоплює результати анкетування 138 слідчих, 112 оперативних працівників, 50 інспекторів-криміналістів Національної поліції України з Вінницької, Дніпропетровської, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Івано-Франківської, Київської, Львівської, Одеської, Рівненської, Чернівецької областей та м. Києва; слідча й оперативно-розшукова практика (зокрема досвід роботи автора в оперативних підрозділах МВС України); результати вивчення та узагальнення 155 архівних кримінальних справ за ст. 368 КК України у період 2015–2020 років; статистичні й аналітичні матеріали Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України, Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України за 2015–2020 роки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в роботі, з огляду на положення теорії криміналістики та кримінального процесу, узагальнення практики реалізації антикорупційного і кримінального

процесуального законодавства, розроблено наукові засади проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою. У роботі сформульовано й обґрунтовано низку положень і висновків теоретичного та практичного спрямування, які мають значення для доктрини кримінальної процесуальної та криміналістичної наук, а також правозастосування. Зокрема:

вперше:

– з огляду на типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою запропоновано алгоритми (програми) проведення слідчих (розшукових) дій (їх комплексів) у межах тактичних операцій «Затримання службової особи – хабарника», «Збір інформації про злочин», «Груповий обшук», «Подолання протидії розслідуванню», «Захист», що поєднують у визначеній послідовності процесуальні дії, оперативно-розшукові й організаційні заходи, заходи забезпечення кримінального провадження;

– розроблено типові програми допиту заявника, свідків, підозрюваного, посередника в одержанні неправомірної вигоди службовою особою, що передбачають з'ясування питань про подію злочину; відомості, які характеризують особу учасників кримінального провадження; відносини між службовою особою – корупціонером та іншими учасниками; інших співучасників злочину; наслідки злочину;

– сформовано тактику допиту викривача службової особи, що вимагає або одержала неправомірну вигоду, як систему раціональних і послідовних дій слідчого з визначення предмета допиту та з'ясування типового переліку питань, що забезпечує отримання прогнозованого позитивного результату слідчої дії;

удосконалено:

– класифікацію слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою на невідкладні й інші (початкові, наступні), що оптимізує поєднання їх з іншими процесуальними діями в межах тактичних операцій;

– криміналістичні рекомендації щодо проведення огляду кабінету службової особи, де відбулося передання предмета неправомірної вигоди, шляхом визначення ефективних методів його проведення, напрямків пошуку прихованого, вимірювання окремих об'єктів і відстаней між ними, детального фіксування різними засобами виявлених предметів;

– криміналістичні рекомендації з підготовки до проведення обшуку в кримінальному провадженні про одержання неправомірної вигоди службовою особою щодо процесуальних підстав під час складання клопотання про слідчу (розшукову) дію, у якому зазначають обставини злочину, відомості про який внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР), а не інших злочинів, учинених службовою особою внаслідок корупційної діяльності; особливості складання клопотань щодо окремої категорії осіб (народних депутатів України, адвокатів), забезпечення присутності осіб, у яких мають проводити обшук, під час розгляду відповідних клопотань у суді;

– тактику допиту заявника (потерпілого), свідків (понятих, експерта), підозрюваних (обвинувачених), посередника (як свідка або підозрюваного) у кримінальних провадженнях про одержання неправомірної вигоди службовою особою шляхом використання типових програм їх допиту;

– криміналістичні рекомендації щодо порядку отримання зразків для проведення почеркознавчої експертизи, технічної експертизи документів, експертизи відеозвукозапису в кримінальних провадженнях про одержання неправомірної вигоди службовою особою;

дістало подальший розвиток:

– визначення слідчої ситуації як характеристики інформаційних даних, якими володіє орган досудового розслідування на певному етапі кримінального провадження, і завдання, що визначає слідчий на підставі наявної на певний момент інформації з прогнозуванням перспективних напрямів проведення розслідування;

– тактичні особливості, процесуальні вимоги з підготовки й проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою, таких як: обшук (санкціонування відповідно до підсудності

справи); допит (вибір місця допиту, забезпечення безпеки учасників допиту); проведення експертиз (вимоги щодо осіб, які не можуть бути експертами, види експертиз та їх завдання);

- положення щодо проведення освідування під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою шляхом встановлення видів слідів, які потрібно виявити, типового алгоритму проведення освідування та визначеної послідовності фіксування виявлених слідів;

- положення щодо тактики проведення обшуку під час розслідування злочинів, передбачених ст. 368 КК України, про спрямованість пошукових дій на: предмети неправомірної вигоди; пакувальні матеріали, у яких вони знаходилися; документи службової діяльності чиновника, зокрема електронні; записи щодо деталей корупційних схем; майно, що може бути конфісковане судом; негативні обставини злочину; вірогідні місця відшукування відповідних об'єктів та ін.

У своїй переважній більшості вказані висновки, пропозиції та рекомендації є достовірними, обґрунтованими та характеризуються новизною.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, у наукових працях. Основні наукові результати дисертації відображено у 12 публікаціях, серед яких шість наукових статей – у збірниках, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук (одна – в іноземному науковому періодичному виданні), п'ять тез – у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій, засідань круглих столів, а також науково-практичний коментар. Вказані наукові публікації досить повно відображають зміст дисертаційної роботи.

Значення дисертаційної роботи для науки і практики полягає в тому, що сформульовані й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки й пропозиції впроваджені та використовуються у:

- законотворчій діяльності – під час обґрунтування запровадження інституту кримінального провадження у формі громадського обвинувачення у сфері службових злочинів з ознаками корупційних діянь (лист до Комітету

Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 3 квітня 2015 року № 46/7ВР);

– практичній діяльності – у процесі розслідування кримінальних проваджень за ст. 368 КК України, а також під час проведення занять у системі службової підготовки (акти впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України (НПУ) від 19 грудня 2019 року, Слідчого управління Головного управління НПУ в Івано-Франківській області від 18 травня 2020 року, Управління стратегічних розслідувань Головного управління НПУ в Івано-Франківській області від 19 травня 2020 року);

– освітньому процесі – у системі професійної освіти слідчих, під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Особливості розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» та підготовки навчальних і методичних посібників, підручників, курсів лекцій (акт впровадження НАВС від 21 лютого 2020 року).

Структура дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (301 найменування на 30 сторінках) і чотирьох додатків (на 26 сторінках). Повний обсяг дисертації становить 283 сторінки, з них основного тексту – 211 сторінок

Розділ 1 «Теоретичні засади проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою» містить три підрозділи.

У підрозділі 1.1 *«Стан теоретичної розробленості питань проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою»* дисертантом встановлено, що з 1991 року вітчизняні криміналісти розроблювали положення методики розслідування хабарництва, у складі якої виокремлювали тактику початкових слідчих дій, типові ситуації під час розслідування цього злочину (В. М. Ліщенко, Я. Є. Мишков). Прийняття нового КПК України й антикорупційного законодавства (законів «Про запобігання корупції», «Про Національне антикорупційне бюро України» тощо)

актуалізувало питання тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема негласних, у кримінальних провадженнях про службові злочини (А. Б. Балонь, Н. В. Кимлик, А. І. Шило). Акцентовано на допиті заявника, свідків, підозрюваного, огляді місця події, обшуку (О. В. Пчеліна, А. В. Шевчишен). У більшості сучасних вітчизняних монографічних робіт, присвячених дослідженню слідчих (розшукових) дій, розглянуто загальнотеоретичні положення, класифікацію, співвідношення з іншими діями слідчого (процесуальні дії, заходи забезпечення кримінального провадження тощо); проведення негласних (слідчих) розшукових дій; внесено пропозиції щодо відповідних змін і доповнень до кримінального процесуального законодавства.

Автор робить висновок, що досі не здійснено комплексного дослідження проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою. Констатовано, що, з огляду на сучасні особливості механізму одержання неправомірної вигоди, необхідним є здійснення подальших наукових розвідок з удосконалення проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, передбачених ст. 368 КК України.

У Підрозділ 1.2 «Види та загальні вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою» досліджено класифікацію слідчих (розшукових) дій та окреслено вимоги до них відповідно до специфіки розслідування одержання неправомірної вигоди.

Унаслідок вивчення слідчої практики встановлено, що під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою типовими слідчими (розшуковими) діями є: обшук (85,0 %), допит (74,5 %), проведення експертизи (73,4 %), освідчування особи (54,2 %), огляд місця події (55,3 %). Типовими негласними слідчими (розшуковими) діями є: контроль за вчиненням злочину (90,6 %), аудіо-, відеоконтроль особи (89,5 %), спостереження за особою, річчю або місцем (53,4 %), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (50,4 %), аудіо-, відеоконтроль місця (45,8 %).

Дисертантом обґрунтовано практичне значення диференціації слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою на невідкладні й інші (початкові та наступні). Під час розслідування злочинів, передбачених ст. 368 КК України, невідкладними слідчими діями є обшук, освідування, огляд місця події, допит підозрюваного, призначення судових експертиз. Момент і послідовність проведення інших слідчих (розшукових) дій обумовлені слідчими ситуаціями розслідування, тому вони можуть бути як початковими, так і наступними.

Висвітлено мету, процесуальні підстави, перелік учасників, час проведення та правила фіксування обшуку, огляду, допиту, експертизи, освідування в кримінальному провадженні за ст. 368 КК України. Увагу зосереджено на загальних процесуальних вимогах і тактичних рекомендаціях проведення контролю за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту, аудіо-, відеоконтролю особи, спостереження за особою, річчю або місцем, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою.

У підрозділі 1.3 *«Алгоритмізація проведення слідчих (розшукових) дій і тактичні операції розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою»* встановлено, що алгоритмізація проведення слідчих (розшукових) дій та формування типових програм розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою відбувається на підставі ситуаційного підходу. Удосконалено визначення слідчої ситуації відповідно до завдань, що встановлює слідчий на підставі наявної інформації, а також перспективні напрями розслідування вчиненого злочину. Типізація тактичних завдань слідчих ситуацій створює передумови для розроблення типових програм їх вирішення, які під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою реалізуються в тактичних операціях.

На початковому етапі кримінального провадження за ст. 368 КК України виникають типові ситуації: а) передання предмета неправомірної вигоди вже

відбулося, проводять невідкладні слідчі дії (30,7 %); б) наявна достовірна інформація про готування до одержання неправомірної вигоди (20,6 %); в) суб'єкта злочину затримано на місці його вчинення з предметом неправомірної вигоди (64,0 %); г) наявна інформація про провокацію неправомірної вигоди (2,5 %).

Дисертантом типові слідчі ситуації розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою класифіковано на сприятливі й несприятливі (інформаційної невизначеності). У сприятливій слідчій ситуації проводять тактичну операцію із затримання службової особи, яка одержала неправомірну вигоду. Ця тактична операція передбачає такі слідчі (розшукові) дії та організаційно-технічні заходи: а) негласні слідчі (розшукові) дії – аудіо-, відеоконтроль особи; спостереження за особою, річчю або місцем; аудіо-, відеоконтроль місця; контроль за вчиненням злочину; б) слідчі (розшукові) дії – обшук, огляд місця події, огляд предметів і документів, освідкування; в) організаційні заходи – підготовка процесуальних документів щодо обшуку, освідкування особи, її затримання, доступу до речей і документів, забезпечення участі понятих, залучення спеціаліста в слідчі (розшукові) дії, техніко-криміналістичні засоби фіксування ходу проведення тактичної операції тощо. У визначених ситуаціях обґрунтовано доцільність проведення після затримання корупціонера тактичної операції «Груповий обшук».

Поряд із цим у ситуації інформаційної невизначеності запропоновано проводити тактичну операцію, спрямовану на збирання детальної інформації відповідно до заяв і повідомлень про вимагання або одержання неправомірної вигоди конкретною службовою особою. Тактичну операцію «Збір інформації про злочин» проводять працівники підрозділів внутрішньої безпеки НПУ, Служби безпеки України, детективи Національного антикорупційного бюро України, слідчі Державного бюро розслідувань спільно з підрозділами оперативно-технічного забезпечення.

Розділ 2 «Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою» містить чотири підрозділи.

У підрозділі 2.1 *«Проведення огляду й освідчування особи»* автором встановлено, що під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою найчастіше проводять такі види огляду: а) огляд предмета неправомірної вигоди; б) огляд документів; в) огляд місця передання неправомірної вигоди (огляд місця затримання); г) огляд місця зустрічі учасників злочину.

Удосконалено криміналістичні рекомендації огляду службового приміщення, де відбулося передання предмета неправомірної вигоди. Зокрема, вказано, що огляд кабінету, де чиновник одержав неправомірну вигоду, починається здебільшого від центру приміщення (ексцентричний метод проведення огляду). Фіксують розташування столу посадовця відносно інших об'єктів і місць, де перебували хабародавець і службова особа, місця, де виявлено предмет неправомірної вигоди; вимірюють відстані між ними. Такі дії під час огляду дають змогу згодом спростувати версію підозрюваного про підкидання йому предмета неправомірної вигоди.

Дисертантом акцентовано увагу на важливості огляду документів, що відображають виконання посадових обов'язків чиновника – підозрюваного в одержанні неправомірної вигоди. Розглянуто види кадрових та інших документів, що підлягають огляду, вивченню і вилученню. Встановлено особливості огляду електронних документів: слідчий перевіряє наявність і правильність ведення журналів аудиту щодо подій, пов'язаних із генерацією, використанням та знищенням особистого ключа; порядок й умови розміщення, зберігання, доступу та використання особистого ключа; порядок й умови розміщення, зберігання і доступу до резервної копії особистого ключа; порядок реєстрації (формування сертифіката ключа) центру сертифікації ключів, його відповідність політиці сертифікації та регламенту роботи тощо. Запропоновано до проведення огляду

електронних документів залучати спеціалістів у галузі комп'ютерної техніки та програмування.

Дисертантом сформульовано рекомендації з огляду предмета неправомірної вигоди, його упаковки з метою виявлення та фіксування слідів спеціальної хімічної речовини, якою помічаються відповідні об'єкти. Висвітлено особливості складання протоколу огляду й оформлення додатків до нього.

Також автор розглянув типовий алгоритм проведення освідування особи, аргументовано рекомендації з його застосування та встановили послідовність фіксування виявлених у процесі освідування слідів кримінального правопорушення.

У підрозділі 2.2 «Проведення обшуку» увагу акцентовано на типових помилках, яких припускаються слідчі, прокурори щодо підготовки клопотань про обшук, зокрема: підготовка не передбачених в КПК України клопотань про обшук особи; неприєднання до клопотань документів на житло, де планують проведення обшуку, відомостей про фактичного власника житла, відомостей про речі й документи, які планують відшукати; подання клопотання щодо виявлення предметів відповідно до інших епізодів одержання неправомірної вигоди. Обґрунтовано необхідність звернення до слідчого судді Вищого антикорупційного суду (ВАКС) з клопотанням про обшук у кримінальних провадженнях за ст. 368 КК України, що належать до підсудності ВАКС, а також про підготовку клопотань уповноваженою на те особою (щодо народного депутата України – погодження Генеральним прокурором або особою, що виконує його обов'язки; стосовно адвоката – клопотання прокурора відповідного рівня).

Визначено, що пошукові дії слідчого під час обшуку спрямовано на: предмети неправомірної вигоди, пакувальні матеріали, у яких вони знаходилися, документи службової діяльності посадовця, зокрема електронні, записи щодо деталей злочину (суми, прізвища), майно, що може бути конфісковане судом, нетипові об'єкти (негативні обставини).

Дисертантом запропоновано тактичні прийоми обшуку під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою, зокрема використання раптовості слідчої (розшукової) дії, рефлексивного мислення керівника й учасників обшуку, вибору напрямків пересування в приміщеннях, спостереження за функціонально-психологічними виявами поведінки обшукуваного, виявлення тайників і схованок тощо. Важливим елементом обшуку є підготовка та застосування науково-технічних засобів залежно від об'єкта обшуку та предметів пошуку. До них належать спеціалізовані слідчі валізи, набори засобів «Хабар».

Крім цього, розглянуто тактичну операцію «Груповий обшук», аргументовано необхідність залучення до неї спеціалістів. Під час підготовки рекомендовано вжити заходів щодо запобігання витоку інформації. Залучення спеціаліста зумовлене необхідністю застосування спеціальних технічних засобів: а) під час обшуку конструктивно складних приміщень (маєтків, споруд, складів), що мають велику площу, або розділених на багато кімнат; б) для оцінки виявлених речей і документів (бухгалтерські документи, платіжні засоби, комп'ютерна техніка); в) під час застосування спеціальних пошукових приладів для виявлення тайників чи пристроїв для відкриття закритих приміщень, службових сейфів. Такими спеціалістами є: експерти державних спеціалізованих установ, бухгалтери, економісти, технологи, програмісти та ін.

У підрозділі 2.3 «Проведення допиту й одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб» запропоновано алгоритмізацію (програмування) допиту під час розслідування злочинів, передбачених ст. 368 КК України. дисертантом відмічено, що програма допиту містить систему раціональних і послідовних дій, виконання яких забезпечує отримання прогнозованого позитивного результату. Типова програма допиту полягає в з'ясуванні у визначеній послідовності питань, що становлять предмет допиту. Запропоновано в типовій програмі допиту формулювати питання щодо груп обставин: а) подія злочину (час, місце, спосіб, предмет та інші обставини); б) відомості, що характеризують особу учасника кримінального провадження; в) інформація про стосунки між службовою особою

– корупціонером та іншими учасниками, наявність інших співучасників злочину;
г) характеристика наслідків злочину, вид і розмір шкоди, завданої злочином. Сформовано типові програми допиту заявника, свідків, підозрюваного, посередника в одержанні неправомірної вигоди службовою особою.

Рекомендовано обирати тактику допиту в кримінальному провадженні про одержання неправомірної вигоди службовою особою, ураховуючи дві ситуації: виклад правдивих показань і виклад неправдивих показань або відмова від їх дачі. У першому випадку деталізують інформацію, яку повідомляють; у другому – застосовують окремі тактичні прийоми викриття неправди, їх комплекси, поглиблюють психологічний контакт з допитуваним. Увагу акцентують на виборі місця допиту, забезпеченні безпеки його учасників.

Крім того автором акцентовано увагу, що у кримінальних провадженнях за ст. 368 КК України одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб проводять з метою перевірки показань підозрюваного, потерпілого або інших осіб про обставини давання-отримання неправомірної вигоди, а також виявлення всіх співучасників злочину. Сформульовано рекомендації щодо прийняття рішення про проведення одночасного допиту між особами, які перебувають у службовій залежності одна від одної (керівник-хабарник і підлеглі працівники) для уникнення негативного впливу корупціонера та зміни правдивих показань учасника слідчої (розшукової) дії.

У підрозділі 2.4 «Отримання зразків для експертизи та проведення експертизи» детально проаналізовано умови отримання різних порівняльних зразків, їх кількість, якість, процесуальні вимоги, допомогу спеціалістів щодо їх одержання, правила фіксування отримання зразків у кримінальних провадженнях за ст. 368 КК України.

Дисертантом визначено види зразків для експертизи (відбитки матеріальних об'єктів і безпосередні об'єкти) під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою та правила їх отримання для результативного проведення судових експертиз. Висвітлено особливості отримання зразків почерку (для почеркознавчої експертизи документів), печаток (техніко-

криміналістичне дослідження документів), голосу й мовлення (експертиза відеозвукозапису) тощо.

Окреслено завдання, що вирішують за допомогою проведення експертиз: тотожність зразків речовини, якою помічено предмет неправомірної вигоди, з речовиною, наданою для нанесення такої мітки; тотожність зразків голосу людини з голосом на фонограмі; встановлення виконавця рукописного тексту й підписів у документі на паперових носіях; належність слідів пальців рук конкретним особам, що залишені на предметах неправомірної вигоди; ринкова вартість дорожніх транспортних засобів, плавзасобів, матеріальних цінностей, коштовностей; вартість будівель, будівельних робіт; документальна обґрунтованість оформлення банківських операцій з відкриття рахунків, руху грошових коштів на рахунках.

Поряд із цим, автором зауважено, що під час призначення експертизи слід урахувати обмеження щодо осіб, які не можуть бути судовими експертами в кримінальному провадженні (особи, на яких протягом останнього року накладали адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення або дисциплінарне стягнення у виді позбавлення кваліфікації судового експерта; особи, які перебувають у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження чи потерпілого).

Розділ 3 «Удосконалення криміналістичних засобів і методів проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою» містить два підрозділи.

Дисертантом у підрозділі 3.1 *«Удосконалення техніко-криміналістичного забезпечення і тактики проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою»* проаналізовано особливості використання працівниками оперативних підрозділів науково-технічних і спеціальних засобів у процесі документування протиправних дій службової особи під час спеціального слідчого експерименту, аудіо-, відеоконтролю особи, спостереження за особою, річчю або місцем. Розглянуто процесуальний порядок процедури помічення оперативним підрозділом грошових коштів і вручення їх

заявнику, викривачу – особі, яка співпрацює з правоохоронним органом. З'ясовано можливості спеціальної техніки й науково-технічних засобів помічення та виявлення спеціальних хімічних речовин, спеціальних маркерів, перспективи їх удосконалення.

Автором звернено увагу, що унаслідок останніх змін, внесених у національне антикорупційне законодавство, запроваджено нового суб'єкта в процес викриття корупційних кримінальних правопорушень, зокрема одержання неправомірної вигоди службовою особою, – викривача, який є учасником кримінального провадження. Одним зі шляхів удосконалення тактико-криміналістичного забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій з викривачем стало розроблення тактики його допиту. Типова програма допиту викривача службової особи, яка одержала або вимагає неправомірну вигоду, визначає предмет допиту й перелік питань. Обґрунтовано доцільність залучення викривача до проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час документування злочинних дій стосовно вимагання неправомірної вигоди.

У підрозділі 3.2 «Удосконалення науково-методичного забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою» розглянуто форми науково-методичного забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема негласних, прокурором як процесуальним керівником; аргументовано доцільність безпосередньої участі прокурора в слідчих діях; окреслено криміналістичні рекомендації щодо формування вказівок слідчому про необхідність або доцільність проведення певних слідчих (розшукових) дій; схарактеризовано санкціонування проведення НСРД і використання їх результатів у кримінальному провадженні.

Оскільки розслідування одержання неправомірної вигоди відбувається в умовах протидії з боку зацікавлених осіб (82,8 % відповідей респондентів), дисертантом встановлено найпоширеніші її способи: вплив корумпованих посадових осіб правоохоронного органу (81,3 %); приховування злочину (42,4 %); застосування фізичного та психологічного впливу щодо учасників досудового

слідства (36,2 %); дача неправдивих показань (32,4 %); фальсифікація доказів (17,9 %).

Атором головним способом нейтралізації злочинного спротиву визнано планування та проведення тактичної операції з подолання протидії розслідуванню злочину. Розглянуто конкретні заходи відповідної тактичної операції. Запропоновано у випадках протидії розслідуванню одержання неправомірної вигоди службовою особою, що полягає в чиненні тиску, висловлюванні погроз щодо життя, здоров'я учасників кримінального провадження, знищення їх майна, проводити тактичну операцію «Захист».

Звернено увагу, що застосування криміналістичних засобів і методів у тактичних операціях «Подолання протидії розслідуванню», «Захист» сприяє виявленню закономірностей, що впливають на позитивне вирішення слідчої ситуації, трансформувannya оперативної та іншої інформації про обставини злочину в докази у кримінальному провадженні про одержання неправомірної вигоди службовою особою.

По завершенню кожного розділу дисертаційного дослідження автором сформовано обґрунтовані висновки. Також в роботі наводяться узагальнені висновки, які є логічним підсумком проведеного дисертаційного дослідження.

Таким чином, слід відзначити, що дисертація Андреяка Юрія Олександровича є **завершеним** монографічним дослідженням, в якому обґрунтовано важливі для науки й практичної діяльності висновки, пропозиції та рекомендації щодо розглядуваної проблематики, що визначають його наукову новизну та вказують на достатній науковий рівень проведеного дослідження.

При написанні дисертації використано достатню кількість джерел (301 найменування), поставлені завдання дослідження відповідають меті роботи та досить послідовно відображені у її висновках. Систематизованими та інформативними є подані у додатках результати анкетування працівників правоохоронних органів.

Оформлення тексту дисертації відповідає встановленим вимогам. Автореферат дисертаційного дослідження достатньо ґрунтовно розкриває його

зміст і надає уявлення про наукову цінність і практичну значущість роботи. Зміст автореферату та основних положень дисертації є ідентичними.

Поряд із позитивними характеристики рецензованої дисертаційної роботи, вивчення змісту дисертації та автореферату дозволяють зробити висновки щодо певних недоліків, на які дисертанту слід звернути окрему увагу, забезпечивши їх належну аргументацію під час прилюдного захисту.

1. На думку офіційного опонента, слід було б уточнити об'єкт дослідження, який звужує тему дисертації, виклавши його в наступній редакції: «кримінальні процесуальні відносини, які виникають при проведенні слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою».

2. Як в дисертації, так і в авторефераті зазначено, що в період з 2015 по 2020 роки здобувачем опитано 138 слідчих, 112 оперативних працівників та 50 інспекторів-криміналістів з зазначенням конкретних регіонів України. Разом з тим в додатку А зазначена лише загальна цифра опитаних 300 осіб і не вказані регіони України. При цьому з метою підвищення репрезентативності результатів дисертаційного дослідження доцільно було б додаток А, де узагальнені результати опитування слідчих, оперативних працівників та інспекторів-криміналістів, розділити на три окремих додатки, оскільки коректність постановлення окремих питань, викладених в анкеті, викликає зауваження з точки зору процесуальних статусів кожної групи респондентів (наприклад, питання № 9 для інспектора-криміналіста тощо).

3. Не дивлячись на те, що дисертантом при підготовці наукової праці добуті цікаві емпіричні дані, чомусь поза увагою залишились підрозділи 1.1., 2.1., 2.2., де відсутні будь-які посилання на відповідні додатки.

4. Також при описі емпіричної бази дослідження дисертант декларує, що при підготовці наукової праці було вивчено і узагальнено 155 архівних кримінальних справ за ст. 368 ККУ за період з 2015 по 2020 роки, проте відповідний додаток, що містив би узагальнений аналіз отриманих результатів, у роботі відсутній.

5. В додатку В автором, на підставі узагальнення практики, висунуті цікаві пропозиції та доповнення до законодавства, які направлені у Верховну Раду, але чомусь окремі основні положення цього документу не знайшли відображення в основному тексті та висновках до дисертації, зокрема, в тексті роботи не приділено увагу громадському обвинувачеві, процесуального статусу якого стосується частина Пропозицій до проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення ролі громадянського суспільства в боротьбі з корупційними злочинами (реєстр. № 1165 від 23.03.2015).

6. Розкриваючи наукову новизку дослідження, автор вказує, що ним удосконалено «криміналістичні рекомендації з підготовки до проведення обшуку в кримінальному провадженні про одержання неправомірної вигоди службовою особою щодо ... особливості складання клопотань щодо окремої категорії осіб (народних депутатів України, адвокатів)». Потребує додаткового уточнення вказане твердження в частині віднесення адвоката (виходячи із тексту, наведеного на стор. 5 автореферату та стор. 115 дисертації) до суб'єктів одержання неправомірної вигоди службовою особою, що не відповідає положенням примітки до ст. 364 КК України, примітки до ст. 368 КК України, а також Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

7. У п. 9 Висновків дисертант вказує, що «формою науково-методичного забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, передбачених ст. 368 КК України, є рекомендації, вказівки та доручення прокурора – процесуального керівника досудового розслідування». Під час прилюдного захисту це твердження потребує додаткового пояснення, оскільки очевидно, що рекомендації, вказівки та доручення прокурора як процесуального керівника у конкретному кримінальному провадженні є окремими формами реалізації вказаної функції під час досудового розслідування, маючи за таких умов обов'язковий характер, але не носять науково-методичного характеру, принаймі, до моменту їх узагальнення та оформлення у встановленому порядку у відповідних методичних рекомендаціях.

Проте, наведені зауваження мають дискусійний характер та не можуть суттєво вплинути на загальну позитивну оцінку наукової праці, не знижують високий рівень дисертаційної роботи, її наукову новизну та практичну значимість.

ВИСНОВОК

Дисертація Андрейка Юрія Олександровича на тему «Проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою», подана на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, є самостійним, завершаним науковим дослідженням, що вирішує важливе наукове завдання та в якому містяться нові науково обґрунтовані результати, висновки та пропозиції, що мають істотне значення для розвитку кримінального процесу та криміналістики, а також вдосконалення правозастосовчої практики.

Дисертаційне дослідження на тему «Проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою» відповідає вимогам, встановленим пп. 9, 11-13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 та наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», а її автор – Андрейко Юрій Олександрович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ

**Завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики
Університету державної
фіскальної служби України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України**

П.В. Цимбал

